

АРХЕОГРАФСКИ
ПРИЛОЗИ

44

АРХЕОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ

44

NATIONAL LIBRARY OF SERBIA
ARCHEOGRAPHICAL DEPARTMENT

ARCHEOGRAPHICAL PAPERS

44

Belgrade 2022

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ
ОДЕЉЕЊЕ ЗА АРХЕОГРАФИЈУ

АРХЕОГРАФСКИ
ПРИЛОЗИ

44

Београд, 2022

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Др Владимир Пиштало, главни и одговорни уредник (Београд)

Проф. др Татјана Суботин-Голубовић, уредник (Београд)

Др Владан Тријић, секретар Одбора (Београд)

Проф. др Аксинија Џурова, инострани члан САНУ (Софија)

Анатолиј Турилов, инострани члан САНУ (Москва)

Катарина Мано-Зиси (Београд)

Др Јасмина Недељковић (Београд)

Проф. др Драгана Новаков (Нови Пазар)

Др Драган Пурешић (Београд)

EDITORIAL BOARD

VLADIMIR PIŠTALO, Ph.D., editor-in-chief (Belgrade)

TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ, Ph.D. Associate Professor, editor (Belgrade)

VLADAN TRIJIĆ, Ph.D. secretary of the Board (Belgrade)

AKSINIJA DŽUROVA, SASA foreign member (Sofia)

ANATOLY TURILOV, SASA foreign member (Moscow)

KATARINA MANO-ZISI (Belgrade)

JASMINA NEDELJKOVIĆ, Ph.D. (Belgrade)

DRAGANA NOVAKOV, Ph.D. Associate Professor (Novi Pazar)

DRAGAN PUREŠIĆ, Ph.D. (Belgrade)

РЕЦЕНЗЕНТИ

Проф. др Татјана Суботин-Голубовић

Проф. др Ирена Шпадијер

Др Јасмина Недељковић

Др Владан Тријић

Мр Миланка Убипарић

Катарина Мано-Зиси

REVIEWERS

TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ, Ph.D. Professor

IRENA ŠPADIJER, Ph.D. Professor

JASMINA NEDELJKOVIĆ, Ph.D.

VLADAN TRIJIĆ, Ph.D.

MILANKA UBIPARIĆ, MA

KATARINA MANO-ZISI

Публиковање овог броја *АРХЕОГРАФСКИХ ПРИЛОГА* остварено је уз финансијску помоћ
Министарства културе Републике Србије

САДРЖАЈ/CONTENTS

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

Aleksandr Andreev

THE SLAVONIC SABBATE *HOROLOGION*: A PRELIMINARY REVIEW OF THE SOURCES 11

Александар Андрејев

СЛОВЕНСКИ САВАИТСКИ ЧАСОСЛОВ: ПРЕЛИМИНАРНИ ПРЕГЛЕД ИЗВОРА 45

Алекса Карајић

ПАРАКЛИС СВЕТОМ КРАЉУ СТЕФАНУ ДЕЧАНСКОМ 47

Aleksa Karajić

THE PARAKLESIS TO THE HOLY KING STEFAN OF DEČANI 67

Душица Грбић

ПРАЗНИЧНИ МИНЕЈ БОЖИДАРА ВУКОВИЋА ИЗ ХИЛАНДАРСКЕ ЋЕЛИЈЕ КОЖИНЕ 69

Dišica Grbić

BOŽIDAR VUKOVIĆ'S FESTAL MENAION FROM THE HILANDAR CELL KOŽINA 86

Милена Мартиновић

САБОРНО УЛОЖЕНИЈЕ (РУСКОГ ЦАРА АЛЕКСЕЈА МИХАЈИЛОВИЋА)

– РУКОПИС ИЗ НАРОДНОГ МУЗЕЈА ЦРНЕ ГОРЕ НА ЦЕТИЊУ 97

Milena Martinović

SOBORNOE ULOZHENIE (OF TSAR ALEXEI MIKHAILOVICH OF RUSSIA)

– THE MANUSCRIPT FROM THE NATIONAL MUSEUM OF MONTENEGRO IN PODGORICA 104

Татјана Субоџин-Голубовић

РУКОПИСИ МАНАСТИРА СВЕТЕ ТРОЈИЦЕ РУСИНИЦЕ

У СЕЛУ МУШУТИШТУ КОД ПРИЗРЕНА 109

Tatjana Subotin-Golubović

THE MANUSCRIPTS OF THE MONASTERY OF THE HOLY TRINITY

OF RUSINICA IN THE VILLAGE OF MUŠUTIŠTE NEAR PRIZREN 119

<i>Драїана Новаков</i>	
ЖЕНСКА ИМЕНА СЛОВЕНСКОГА ПОРЕКЛАА У ПАРУСИЈИ (РС 110) ИЗ XIX ВЕКА	125
<i>Dragana Novakov</i>	
FEMALE NAMES OF SLAVIC ORIGIN IN THE PAROUSIA (MS 110) FROM THE 19 TH CENTURY	139

НАУЧНИ ЖИВОТ

<i>Љиљана Пузовић</i>	
МЕЂУНАРОДНИ НАУЧНИ СКУП У ЧАСТ ЛИДИЈЕ ПЕТРОВНЕ ЖУКОВСКЕ (МЕЖДУНАРОДНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ ПАМЯТИ ВЫДАЮЩЕГОСЯ ФИЛОЛОГА-СЛАВИСТА XX в. Л. П. Жуковской: к 100-летию со дня рождения).....	145

^хс
МНХЪНЪЗЕАКНМЕ
Б А К Ю Г А М А В С К
К О К Р Е М Е В Ы Н Ю
Х В А Л А Ж Г В Ъ С Т К
Ѡ П Р У В А Н С А Н Т Т Е

Н Е В Л Е Т О Б
Н Е Ж Б О Ц К Р
Т Е Н Ѡ З Н И
Ц Р К В Н Д Е
Х И Г А Н Я
Ш О В О Т О

ЖЕНСКА ИМЕНА СЛОВЕНСКОГА ПОРЕКЛА
У ПАРУСИЈИ (РС 110) ИЗ XIX ВЕКА*

ДРАГАНА НОВАКОВ**

Айспраќи: У овоме раду се анализира један посебан слој имена у рукописној књизи *Парусија*, која се чува у Одељењу за археологију Народне библиотеке Србије у Београду, под сигнатуром РС 110, а потиче из XIX века са простора Босне и Херцеговине. Овај поменик исписала је једна рука, а записе на маргинама писало је више писара брзописним писмом. За ову прилику разматраћемо само женска имена словенскога порекла у оквиру поменутога споменика. Циљ рада јесте утврдити њихово значење, мотивацију, као и број појава.

Кључне речи: женска имена, словенска имена, антропоними, рукописна књига, парусија

УВОД

Реч парусија¹ јесте грчка (Παρουσία) и има више значења, а једно од њих је и помен, тј. „црквени обред – онима који нису више на овоме

* Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Центра за црквене студије: *Свети Сава у српској култури и духовности*, који реализује Одељење за светосавске студије у Нишу.

** Драгана Новаков, Државни универзитет у Новом Пазару, dragananovakov1@yahoo.com

¹ Парусија је дефинисана седмом тачком *Правила за монахе београдско-карловачког митрополита Вићентија Јовановића* од 8. до 19. маја 1733. године: *Парусија да поминајетсја по обичају Јерусалимскому и Свјатија Гори во дних неделнија и во праздници Господскија и Богородичнија и сјатих имуитих славословије великоје помињати же на Литургији на Јектенији рцем вси и на вечерњи великој на тојже Јектенији и на утрењи по славословији великом на Помилуј нас Боже*, о овоме в. више у Пузовић 2012, 316; 2021, 34. У њиховој седмој тачки каже се да се милостиња обавезно уписује у манастирски протокол, у било ком облику да је дата. Затим се налаже монасима да на богослужењима уредно помињу имена приложника, в. више у Пузовић 2012, 310.

свету”.² У књигама манастирских приложника, али и у литератури овај назив се често замењује терминима *ѿоменик*,³ *ѿроскомидија*,⁴ *оѿшѿи лисѿи*, па и *зборник*. Љиљана Пузовић наводи да се срећу и називи *каѿасѿиѿих* (*каѿасѿиѿиѿи*),⁵ *ѿарусијник*, *ѿоменик ѿарусијски*, *ѿол ѿарусијника*, *ѿефѿѿер*, истичући да је та недоследност приликом именовања, произвољност употребе и несклад између назива и садржине, посебно изражена у XVIII и XIX веку, а присутна широм српског културног простора.⁶ Поменути аутор предлаже за све поменичке књиге коришћење двају назива: *ѿоменик* и *оѿшѿи лисѿи*.⁷

² Давидов 1994, 5.

³ Поменици (*πομηνικόν*) - црквене, богослужбене књиге које су средњовековни српски писари састављали за потребе чинодејствовања свештеника у олтару цркве пре почетка Божанствене литургије (на светој Проскомидији) када се распо­ређује евхаристијски хлеб на дискосу, улива вино у свети путир и помињу имена живих и упокојених хришћана (Даниловић 1999, 551). То је, заправо, зборник, парусија, са именима почивших и живих чланова владалачких породица српске средњовековне државе, српских светитеља, црквених достојанственика, монаха, монахиња, свештеника, ктитора, духовне и световне властеле, обичних мирјана, као и свих оних који су својим делима заслужили црквени помен, и јавно помиња­ни за време богослужења (Даниловић 1999, 551).

⁴ Меморисана имена, за која је братство упућивало молитве према општеутвр­ђеним правилима, уписивана су у поменик, или проскомидију, односно „*liber commemorationis*” како је ова књига називана у каснијим латинским документима (Тимотијевић II, 2008, 106). Лексема *ѿроскомидија* јесте вишезначна и предста­вља: место у олтару где се припремају дарови за Свету евхаристију; прикупљање прилога за манастир; сâм прилог се назива *ѿроскомидија*, као и рукописна књига у коју су уписиване *ѿроскомидије*, тј. прилози се називају *ѿроскомидија* (Синдик 1998, 279; Пузовић 2018а, 257).

⁵ Лексема *оѿшѿи лисѿи* и *каѿасѿиѿиѿи* (*каѿасѿиѿих*) могу се сматрати синонимима, јер се користе за назив књиге истог типа (Пузовић 2021, 38). Љ. Пузовић истиче да се ова лексема, пореклом из грчког језика, користила најчешће на Светој Гори у значењу *сѿисак*, *руководсѿивена књиѿа* (2021, 33).

⁶ Љ. Пузовић такође сматра да су сви поменути називи, који су бележени у самим рукописним књигама, руком писара, касније пренети у археографске описе и осталу стручну литературу, и то најчешће у изворном облику. Због тога је дошло до праксе да се за исти тип поменичке књиге користи неколико назива, који су често неодговарајући (Пузовић 2021, 31).

⁷ Пузовић 2021, 31.

НЕКОЛИКО НАПОМЕНА О РУКОПИСНОЈ КЊИЗИ

Рукописна књига заведена под називом *Парусија (Поменик)* РС 110 припада Приновљеној збирци Одељења за археографију Народне библиотеке Србије и писана је брзописом 1858/1860. године. Споменик има 41 лист, писан је на папиру (вел. 165 × 105 мм) и на њему нема воденога знака.⁸

Према самој садржини, рукописна књига која је била предмет нашега истраживања, пре се може назвати општим листом,⁹ а не парусијом или помеником, како је заведена.¹⁰

Прво, општи лист се развио касније у односу на класичан поменик и они немају исти садржај и обим.¹¹ Друго, ако поменик има искључиво молитвено-црквени карактер,¹² који на почетку садржи неку врсту типског предговора, а одмах потом помене ктитора, чланова владалачких породица, сасвим је јасно да ту форму не испуњава рукописна књига о којој је у овоме раду реч, што показује први лист.

У прилог свему томе иде и чињеница да се осим топонима и презимена у овом споменику налазе подаци о великом броју добровољних прилога за манастир, који не постоје у поменицима. Ти подаци о приложницима чија су имена касније помињана на богослужењима уредно су бележени, а само прикупљање прилога од верника зове се

⁸ Станковић 1996, 256.

⁹ Љ. Пузовић истиче да се општи лист касније развио у односу на класичан поменик у XVII веку, а типичан је за XVIII век, те да се може сматрати и помеником манастирских приложника. Према мишљењу аутора, структура поменика је унапред утврђена, док је општег листа углавном произвољна. Поменик почиње уводом или предговором који садржи правила о уписивању у књигу, док их у општим листовима углавном нема. Уводни делови поменика временом постају краћи и једноставнији. Имена су уписивана у две или више колона, у чијим су заглављима писали одговарајуће називе. Поменици су исписивани у манастиру, без журбе, док су општи листови писани на терену, често у брзини, углавном тешко читљивим рукописом (Пузовић 2021, 31). С великом сигурношћу може се претпоставити да су, по повратку из писаније, монаси из опшних листова преписивали имена приложника у манастирске поменике. То је посебно могло да буде правило у већим манастирима, чији поменици нису изношени из манастира, а у које су деценијама или вековима уписивана имена. Општи лист, као тип књиге који се може сматрати и помеником манастирских приложника, развио се касније у односу на класичан поменик (2021, 32).

¹⁰ Станковић 1996, 256.

¹¹ Општи лист садржи много више података (у описном облику) него поменик.

¹² Даниловић 1999, 551.

писанија.¹³ Поменути лексема забележена је и на листу 38, што можемо видети на слици бр. 2.

Није уобичајено да се имена приложника наводе у три или четири реда, као што је случај у овој рукописној књизи.

Осим имена приложника долазе подаци (не по правилу) о врсти и висини прилога за манастир, односно о његовој намени. Ти прилози давани су за покој душе чланова породице или за здравље живих, а најчешће и за једно и за друго: парусне жње 26',¹⁴ жњн 11, споменъ жњн 4, њсѡвѡн 21' и сл.

У новцу или роби давале су се различите ствари попут: 20 двката 38'; 5 = гроша 38;¹⁵ 2 ѡсмака¹⁶ зѡвн 5'; шеннѡе 38; ракне = 10 = ѡка 18;¹⁷ 3 шинника 3;¹⁸ 3 = годнне – кокѡрѡа 5'; вѣнѣаннѡѡ 31'; ѡарапе 30'. Верници су уместо новца прилагали манастиру и домаћу стоку: зѡѡвн 16, јунѡа 11', пнсѡ вола 41, пнсѡ крѡка 41, пнсѡ јрѡа 39, пнсѡ јанѣ 41, пнсѡ јрѡе 39, пнсѡ јанѡ 41, пнсѡ ѡвѡѡ 41. Можемо приметити да у овим лексемама преовлађује словенска сточарска лексика, као што су: *во, јајње, овѡа, свиња* и сл.

Такође, записано је да ли је неко платио или остао дужан: ѡнѡ ѡарапѡѡ дѡжанѡ 41, дѡжанѡ = попѡ = дѡвнѡѡ ѡѡѡѡѡѡ = ѡѡѡѡ 86 гро = 10,¹⁹ ѡѡснѡѡ Гѡрнѡѡ дѡѡ 41, дѡѡ ѡѡѡѡѡ 41, ннѡ пнсѡ 12 и сл.

Споменик је у основи писан народним, говорним језиком. Утицај књижевног језика, пре свега рускословенског, огледа се у ортографији, затим на фонетском и знатно мање на морфолошком плану. Основни део текста писала је једна рука, а разне забелешке исписане су српским

¹³ Љ. Пузовић истиче да су општи листови служили као једна врста бележнице за уписивање свих потребних података у писанији (2012, 309).

¹⁴ Примере из овога поглавља даваћемо онако како су написани.

¹⁵ Обрачунска јединица у XVIII веку био је грош од 40 пара или 120 аспри (Пузовић 2012, 317).

¹⁶ Наводећи мишљење Милана Влајинѡа, *Рѡчник наших старих мера*, Љ. Пузовић истиче да – осмак није представљао само једну, већ више старих мера. Среће се углавном као осми део вагана (мерова) или у износу од осам ѡка, а што би представљало 10,5–12,5 кг. (2018: 65).

¹⁷ Оѡа је мера која је била једна од главних обрачунских јединица, у нашим крајевима под турском влашћу, али и у суседним земљама. Права турска (цариградска, стамболска) износила је од 1,225 кг до 1,4 кг, с тим што је 1869. године турским законом фиксирана на 1,282,945 кг. (Пузовић 2018, 65).

¹⁸ У питању је одерѡк листа, који није нумерисан. Претпостављамо да је у питању л. 3. Шиник јесте запреминска мера за жито и ситне ствари, чија је величина могла да варира од 10 до 20 ѡка, а негде и више од 12 до 30 кг. (Пузовић 2018, 65).

¹⁹ Одерѡк листа, в. фуснѡту бр. 18.

народним језиком од стране више писара што потврђују следећи примери: лвеннѣ послантн 39, жнвн дѣца попова Любнца, Мнлнца б', шнлѣже 28', ярнцѣ 28', кокѣрѣзда 5', зовн 5' и сл.

Анализа елемената народног језика, занимљивих за проучавање дијалекатске ситуације у време кад је књига настала (середина XIX века), на подручју са којег писар потиче (Босна и Херцеговина),²⁰ заслужује посебну пажњу. Несумњиво је да су све културно-историјске прилике у Босни, које казују о духовном животу српског народа веома драгоцене. А један од тих важних извора јесте и рукописна књига која је предмет ове анализе.

Као и све парусије/поменици, и овај садржи, осим мушких и женских личних имена и одређени број топонима: село Брашовина 11', село Тикварнѣн 28, село Бакнѣн 28, село Бѣковнѣца 41, село Неделншта 41, село Тѣвковнѣѣ 39', село Ракннѣ 32, 40', село Рашковнѣн 39 и др. Наравно, сви су ови подаци веома важни за ономастичка истраживања. Но они су значајни и зато што пружају увид у шире просторе на којима су живели Срби, а не само у околини одређеног манастира.

Имена приложника писар је писао графијом свога времена. Он, поред осталих, употребљава следећа слова: к: кѣтка 27, корѣнѣ 4'; ј: Јакш 1', Мнлнла 1; 8: 8ѣ 11, Крѣнѣ 1'; ѿ: ѿкрѣна 4, ѿокѣ 9'; квадратно в: Ђндака 7, Гаврѣ 22; ѣ: Мнтарѣ 28', Момѣнла 1' и др.

Сваки говор, такорећи, има своја правила замене старог вокала *јайи*. Стога можемо рећи да је главни писар ове рукописне књиге несумњиво ијекавац. Међутим, и остале писаре везујемо за ијекавско српско говорно подручје, а што потврђују следећи примери: лнѣкѣ 39, поднѣшатн 39, снѣно 5', ннѣсѣ пнлалн 12, днѣнѣ ѿвѣѣ 28', ѿпнѣла 40' и сл. У целој рукописној књизи јавља се ијекавски рефлекс јата забележен у двосложним антропонимима Цвѣтѣ 19', Цвѣтннѣ 3, потом и у патрониму Цвѣтнѣѣ 11',²¹ а само у једном примеру долази екавски лик, Цвѣтѣ 22. Икавски примери јављају се у имену Цвнѣ 11, и топониму, село Ђнлѣѣѣ 28'.

Антропоним апелативног порекла, Дѣва 19', не долази са *јайом*, док се у изведеном мушком имену Ђѣланѣ 16, бележи.

²⁰ О херцеговачко-крајишком дијалекту, в. више у Ивић 2009, 17–38.

²¹ Име *Цвѣтннѣ* регистровано је и у *Поменику манастира Крке* (Крка 54), в. више у Новаков 2014: 86.

У неким примерима забележена је редукција вокала *и*, што је према Милораду Дешићу карактеристично за западнобосанске ијекавске говоре:²² *Милџа* 20', *Ћетрн* 38', али је забележена и редукција *у*, *кокврза* 5'.

Хаплоглогија је забележена у именици кукуруз, *квррза* 5, *кврза* 3. У РЈА Петар Будмани поставља питање да ли је ова лексема турска или словенска, али Петар Скок изводи *кукуруз* из турског *kokoroz*, а наводи и *куруза* као пример за хаплоглогију²³.

Метатеза као одлика наших народних говора констатована је и у проучаваном материјалу у лексеми, *намастџа* 11'.

За *ћ* и *ђ* употребљава се традиционална грађија *ћ*: *Мнћо* 28, *Јнћа* 2, *Јнћелню* 9', *Млаћенћ* 28', *Нећу* 22, али у неким примерима она означава *џ*: *Боянћк* 6, *Ћамарћна* 40.

Замена консонанта *ч* са *ћ* долази у примерима: *Ћарап* 30', *зећевн* 16, *вћнћанич* 31', *у споменћ живн новог поћетк[а]* 4, *поћетакч* писання 21', по *ћетртн пћт* 38', *Двћнћ* 32, *Бвћнћа* 25' и сл.

Међутим, у неким примерима грађије *ч* и *ћ* означавају *џ*: *Боянћк* 6, *Ћамарћна* 40.

У многим примерима долази до редукције сонаната и консонаната. Овакве примере забележио је Драгољуб Петровић за змијањски говор,²⁴ а из нашега материјала имамо губљење консонанта *й* на почетку речи, *шенице* 38, потом *ї* и *в* у средини речи, *янћ* 41, по *ћетртн пћт* 38' и сл.

Записи

На предњем коричном листу са унутрашње стране брзописним словима пише: ... [?] да знатн се кас[?]... [?] треће[?] нлани денћ [?] за подне пак дрг[н?] пћт преконоч тргн пћт свтра дан н нз[ю?]тра на светог Прокопню...[?] за сен[?] да...[?]дћ писа Јвкка...[?].

На задњем коричном листу са унутрашње стране налазе се пробе пера.

²² Дешић, 1976, 61.

²³ Скок 1972, књ. 2.

²⁴ Петровић 1973, 86.

ИЗ АНТРОПОНИМИЈЕ

Словенска имена²⁵ припадају индоевропској групи антропонима. Гледајући уопштено, можемо рећи да сва лична имена словенскога порекла и њихова мотивација јесу посебно занимљива за анализу, јер је често и са малим бројем потврда народним именима својствена и велика варијантност.

Српска имена словенскога порекла сачувала су, разуме се, углавном све семантичке категорије из прасловенског антропонимијског система.

Дакле, анализирана имена нису затворена у оквиру одређеног подручја, него чине део ширих, макролингвистичких ареала какав је општесловенски, односно балкански.

На основу увида у целокупну грађу могло се видети да је већи број мушких од женских имена, што је очекивано с обзиром на то да је реч о попису приложника, обвезника и њихових датих прилога, а носилац обавезе био је углавном глава породице, што упућује и на положај жене унутар породичне заједнице.

У овој рукописној књизи укупно има 1054 женских личних имена (њихових пуних облика и хипокористика), а од тога броја утврђено је да су 750 словенска.

Дакле, словенска имена (и мушка и женска) имају апсолутну доминацију у односу на антропониме хришћанскога порекла. Та словенска имена несумњиво сведоче о превази словенске антропонимије (током XIX века) на територији Босне и Херцеговине са чијег терена су уписани бројни приложници.²⁶

Као најфреквентнија имена словенскога порекла јављају се: *Сѣана*,²⁷ *Госѣава*, *Сѣоја* и *Савка*. Остала имена се бележе са мањим бројем потврда.

Према Милици Грковић име *Госѣава* изведено је од именице *ѣосѣ(а) + ава*, обично се давало деци рођеној око Богородичних празника

²⁵ Једина књига која се бави женским именима словенскога порекла ауторке Марије Карплук, изашла је у Пољској 1961. године.

²⁶ Говорећи о фреквенцији хришћанских имена у околини Београда у XVI веку, Гордана Јовановић истиче како сеоско становништво удаљено од градских центара има најконзервативнију антропонимију, док су имена хришћанскога порекла присутнија у градским и привредним центрима (1985, 211).

²⁷ Имена у делу који се тиче антропонимије даваћемо рашчитано словима данашње ћирилице, само са једном потврдом на одређеном листу, у номинативу, а не у акузативу како је најчешће у поменицима.

Мале и Велике Госпође,²⁸ док је име *Савка* изведено од мушког имена *Сав(а) + ка*.²⁹

Према семантичкој подели коју је у српској антропонимији начинила Милица Грковић,³⁰ из нашега материјала као најбројнију категорију издвајамо групу заштитних имена. Њихов најстарији слој чине самотворна имена која су се често надевала како би децу којој су давана штитила од урока и разних болести.

У оквиру ове групе издвајају се лична имена која у себи садрже корен глагола *сѣиѣи*, што значи да се давањем ових антропонима желело нешто зауставити. Вероватно су таква имена имала функцију да зауставе даље рађање женске деце, а настала су од глаголске основе *сѣан-* и *сѣој-* (од глагола *сѣиѣи*, *сѣојѣи*): *Сѣанка* 8', *Сѣаница* 3, *Сѣојана* 9'.

Име *Сѣана* такође је најчешће словенско женско у два поменика из XVI/XVII века, а то су: *Поменик манастира Крушегола* МСЦП 240 (са 39 потврда), и *Поменик манастира Дечана* Деч 109 (са 105 потврда).³¹ И Домагој Видовић издваја овај антропоним као један од најучесталијих у крштеници жупе Видоње из 1805. године.³² Такође, он је утврдио да је удео женских народних имена у Видоњама знатно већи.³³

М. Грковић истиче да је половином XIX века српско национално осећање стављено изнад панславизма. А да су крајем XIX века код Срба нерадо узимана имена туђих ономастикона.³⁴

Сујеверје је у прошлости посебно било изражено, код свих народа. С обзиром на чињеницу да је морталитет деце био велики, именима овога типа желело се да се сачува живот и заштити здравље

²⁸ Грковић 1977, 238.

²⁹ Грковић 1977, 302. За име *Сава*, М. Грковић истиче да је календарско, порекла арамејскога (1977, 175), али смо ми женски антропоним (који представља изведено име) уврстили у категорију словенских, с обзиром на то да је веома често и да се осећа као народно.

³⁰ Грковић 1983.

³¹ О српским народним именима из ова три споменика в. више у Новаков 2019: 137.

³² Vidović 2014, 53.

³³ Он претпоставља да је то вероватно „zbog toga što njihovo nadijevanje nije bilo podložno 'patrijarhalnim zakonima' u onoj mjeri u kojoj su njima bila podložna muška imena i po kojima je prvi unuk dobivao ime po očevu ocu, a drugi po majčinu. Ženska su osobna imena u Vidonjama već u ranijim razdobljima pomodnija te su im čest izvor imena svetica koja su se nahodila u molitvenicima” (2014, 52).

³⁴ Грковић 2004, 64–65.

новорођенчета. То сујеверје истакао је и Вук Карацић у *Рјечнику*, поменувши име Живко: „Многи ово име дјечи зато надијевају, да би деца живјела. Гдјекоје жене кад питају за здравље мушкога дјетета, макар му како име било, кажу: „како ти је Живко?”³⁵

Групи заштитних имена са истом улогом могла су имати женска имена *Живана* 24' и *Досџа* 25, створено од прилога доста.³⁶ Наиме, помоћу таквога имена родитељи су хтели да означе да је то последње дете, да више неће рађати.

Групи заштитних имена може се прикључити и име с глаголском основом *сџој-* (од глагола *сџојати*), *Сџамена* 27'.

Колико су имена словенскога порекла била у доминацији видимо по примеру деце свештеника (у рукописној књизи стоји *џојова*), која су имала народна имена - *Људица* и *Милица* 8'.

Следи табеларни преглед бројчаних података о поједином личном имену, те заступљености оних најчешћих, која су се надевала деци током XIX века, односно у овој *Парусији*.

ред. бр.	име	број
1.	Стана	91
2.	Госпава	43
3.	Стоја	40
4.	Савка	39

Типу зоонимских имена припада антропоним *Вукана* 22, која такође убрајамо и у заштитна, јер су се таква имена надевала деци ради заштите од урока и болести. Међутим, оваква имена нису честа у овој рукописној књизи.

У богатој ризници словенских имена, издваја се биљни свет, који је према М. Грковић, веома распрострањен,³⁷ те је ова категорија из нашега

³⁵ Стефановић Карацић 1852, 158.

³⁶ Шимундић, 1978, 167. О заштитним именима в. више у Новаков 2017, 66-68, 78-80; 2017а.

³⁷ Грковић 1983, 37.

материјала бројна. Тако, на пример, са великим бројем потврда долази *Смиљана* 3, потом изведено име *Ружица* 27',³⁸ а затим и *Цвијетџа* 12.³⁹

Не би било погрешно тврдити да у суштини већина личних имена садржи неку нијансу профилактичког карактера. То не мора бити само исказивање праве заштите, него и жеље друге врсте (бити: *добар*, *млад*, *мио*, *весео*, *јорд* итд.). Дуго се веровало како становита имена штите дете од болести и урока, те је и заштитних имена било више. Међутим, одавно се престало мислити како име поседује заштитну моћ, али су таква остала у наслеђе, да је име будући знак детету, и да ће оно имати оне особине које одређени антропоним садржи.⁴⁰

Најбројнији придеви јесу они који указују на *мило* (*Милојка* 14, *Милоика* 2, *Милица* 21), *весело* (*Веселица* 23) и *јордо* дете (*Горда* 25), које ће такве особине красити кроз читав живот. А Лично име *Дева* 19', могло би означити *младосић*.

Као теофорично, забележено је име изведено од корена *бож-*, *Божница* 23, које не долази с великим бројем потврда.

Општесловенска реч *Даница* 24' (звезда Зорњача) може бити назив неке словенске богиње. Ово име је, према мишљењу већине наших истраживача, настало према називу за јутарњу звезду Венеру, који је узет за лично име. Истина, М. Грковић оставља претпоставку да је „*Даница* била астрална богиња словенског пантеона”⁴¹

Антропоними *Обрена* 19, *Обренија* 7', изведени су од мушког имена *Обрен* + *ија*, које је можда хипокористик од *Обреишен*, изведено од основе глагола *обрести* у значењу *наћи*.⁴²

У корпусу женских имена доминирају основна имена, а њима је забележено 57% приложница. Међутим, велики је удео жена записан

³⁸ За порекло личног имена *Ружа* – lat. *Rosa* Велимир Михајловић претпоставља контактни утицај, везу са „крсташким ратовима и постојањем Латинског царства, које се налазило у непосредном суседству српске феудалне државе” (1968, 224).

³⁹ Ово женско име је према В. Михајловићу прасловенског порекла и у прошлости је припадало типу најфреквентнијих имена. Исти закључак важи и за Срем у XVIII веку, где су антропоними са овом основом такође најбројнији (1968, 219). Љиљана Црепајац сматра, да без обзира на латинске преводе грчког оригинала *Флорус*, *Флоара*, порекло овога имена је вероватније идеоглотско, али да ваља узети у обзир и везу с празником *Цвети* (1979, 73).

⁴⁰ Новаков 2017, 78.

⁴¹ Грковић, 1977, 241.

⁴² Грковић 1977, 150, 289.

помоћу скраћенога имена (25,5%), а најмање је помоћу изведених имена (17,5%).

Од хипокористика издвајамо следеће: *Дома* 24, *Сџана* 2, *Јока* 4, *Јања* 12, *Јеша* 12', *Слова* 24', *Сока* 13, *Сџоја* 4' и сл.

Висока продуктивност хипокористичког суфикса *-о* бележи се код мушких имена: *Драћо* 16, *Зеко* 40, *Мило* 40', *Мајћо* 16, *Пејо* 11', *Рисћо* 16, *Сџево* 11' и сл.

Словенска изведена имена најчешће се творе следећим суфиксима: *-а*, *-ица* и *-ка*.

Имена изведена суфиксом *-а* јесу бројна: *Анђа* 21', *Десја* 20, *Миџра* 3, *Јања* 3', *Крисџа* 19, *Рага* 18' и сл.

Суфикс *-ица*⁴³ је, према М. Грковић, и у вези с несловенским именима имао деминутивну улогу.⁴⁴ Из нашега материјала од антропонима с поменутих суфиксом твореном од мила, издвајамо следећа: *Веселица* 23, *Даница* 24', *Божница* 23, *Љубница* 4', *Милица* 21, *Ружица* 27', *Сџаница* 25, *Аница* 3 и сл. Високом продуктивношћу код изведених имена одликује се *-ка*: *Босилка* 13, *Милојка* 14, *Миленка* 3, *Савка* 27, *Совка* 12' и сл. Народна имена настала моцијском творбом јесу имена попут: *Цвијетја* 12, *Сџојана* 21.

Занимљиво је да у овом споменику не долазе сложена имена творбеног типа *-слав*, нити она с упрошћеним сегментом *-сав*.⁴⁵

ЗАКЉУЧАК

Парусија која је била предмет нашега истраживања богат је ономастички извор јединствен по томе што су њени писари (и главни и са маргина) у великом броју именских формула записали њихове изворне српске ликове, па је анализом могуће утврдити и творбене одлике тадашњег личноименског репертоара на овом простору где су живели Срби током XIX века.

⁴³ Српски моциони суфикс *-ица* (*-ika) прасловенског је порекла, и он је у српском и хрватском језику главни моциони суфикс, Ђорић, 1982, 20, а у *Поменику манастира Крушедола* један је од најбројнијих суфикса, Новаков 2017, 92.

⁴⁴ Грковић 1983, 96.

⁴⁵ Анализирајући средњовековни *Поменик нејознајој манастира Лиљанске епископије*, Владимир Поломац закључује - да је број женских сложених имена словенскога порекла нешто нижи него мушких, те да је удео поменутих имена опадао, нарочито у градским срединама и у властeosком сталежу (2010, 36).

Забележена грађа у овој *Парусији* показала је значајну превласт женских имена словенскога порекла над хришћанским, а међу њима највећи број имена заштитнога карактера. То указује да су на простору Босне и Херцеговине током XIX века давана народна имена словенскога порекла, те да Српска православна црква није утицала на смањење удела поменутих антропонима.

Као најфреквентнија имена издвајају се: *Сџана*, *Госџава*, *Сџоја* и *Савка*. Најчешћа су пуна имена, затим долазе хипокористици и на крају изведена, док сложених имена нема.

На основу целокупне грађе закључили смо да је велика продуктивност хипокористичког суфикса код мушких имена *-о*, а код женских *-а*, *-ица* и *-ка*.

А саме културно-историјске прилике у Босни и Херцеговини (исписане на листовима оваквих споменика) казују много о животу српскога народа на овом простору, и веома су драгоцене. Један од тих извора јесте и рукописна књига којој смо овде посветили пажњу.

ЛИТЕРАТУРА

- Грковић 1977:** М. Грковић, *Речник личних имена код Срба*, Београд.
- Грковић 1983:** М. Грковић, *Имена у дечанским хрисовуљама*, Нови Сад.
- Грковић 2004:** М. Грковић, *Историјски љуџ српској именована*, Предавања из историје језика, Нови Сад 2004, 43–69.
- Дешић 1976:** М. Дешић, *Зайаднобосански ијекавски љовори*, Српски дијалектолошки зборник књига XXI, Београд.
- Давидов 1994:** Д. Давидов, *Парусија*, Суботица–Београд 1994.
- Даниловић 1999:** Д. Даниловић, *Поменици*, Лексикон српског средњег века, Београд.
- Ивић 2009:** П. Ивић, *Српски дијалекти и њихова класификација*, прир. С. Реметић, Сремски Карловци – Нови Сад 2009.
- Јовановић 1985:** Г. Јовановић, *Хришћанска имена у околини Београда љочетком XVI века*, Zbornik referata i materijala V jugoslovenske onomastičke konferencije, Sarajevo 1985, 207–216.
- Стефановић Караџић 1852:** В. Караџић Стефановић, *Српски рјечник иштума-чен њемачкијем и латинскијем ријечима*, Беч 1852.
- Михајловић 1968:** В. Михајловић, *Neki problemi semantike наших женских имена*, Прилози проучавању језика 4 (1968) 209–226.
- Новаков 2017:** Д. Новаков, *Имена Поменика манасџира Крушедола*, Београд 2017.
- Новаков 2017а:** Д. Новаков, *Заштџијна имена у дечанском Поменику (1595–1938)*, Археографски прилози 39 (2017) 137–148.
- Новаков 2019:** Д. Новаков, *Најчешћа српска народна имена Поменика манасџира Крушедола и Поменика манасџира Дечана*, Археографски прилози 41 (2019) 131–144.
- Петровић 1973:** Д. Петровић, *О љовору Змијања*, Нови Сад 1973.
- Поломац 2010:** В. Поломац, *Неколико најомена о личним именима у Поменику нељознаљој манасџира Лиљљанске ељискољије*, Проблеми на балканското и славјанското езикозание, 14–15 ноември 2008 г, 226–243.
- Пузовић 2012:** Љ. И. Пузовић, *Писанија монаха манасџира Дечана у XVIII веку на љримеру Ољшљеј лисља (Дечани 154)*, Дечани у светлу археографских истраживања (прир. Т. Суботин–Голубовић), Београд 2012, 309–335.
- Пузовић 2018:** Љ. И. Пузовић, *Хиландарска љисанија 1709*. Зборник Матице српске за историју 97/1 (2018) 53–68.

Пузовић 2018а: Љ. И. Пузовић, *Прикуљање њисаније љрема Каџастџиху манастџира Хиландара (Бр. 521): Прилоџ историџи срџске цркве и народа краџем XVII и џочейџком XVIII века*. Отисак из публикаџије *Scala paradisi*. Академиџу Димџиџриџу Боџдановиџу у сџомен: 1986–2016 (Словенски и српски средџи век / Српска академиџа наука и уметности, Одељење језика и кџижевности, Старословенски одбор; кџ. 1, Београд (2018) 239–263.

Пузовић 2021: Љ. И. Пузовић, *Кџиџе за уџисивање црквених џрилоџа из Библиоџеке срџске џравославне еџархије Будимске у Сенџандреџи*, Археографски прилози 43 (2021) 27–80.

РЈА 1880–1882–1976: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, I–XXIII.

Синдик 1998: Н. Р. Синдик, *Карејска џроскомиџиџа*, Хиландарски зборник 10 (1998) 279–298.

Скок 1971–1974: Р. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, I–IV: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Станковић 1996: Р. Станковић, *Приновљене рукоџисне кџиџе Народне библиотеке Србије. Водени знаџи и даџиџрање*, Археографски прилози 18 (1996) 253–351.

Тимотијевић 2008: М. Тимотијевић, *Манастџир Крушеџол*, I–II, Београд 2008.

Ћорић 1982: Б. Ћорић, *Моџиони суфикси у срџскохрваџском језику*, Београд.

Црепаџац 1979: Љ. Црепаџац, *Прилоџ џроучавању џрџких моџела срџскохрваџске аџџџроџонимије*, Ономатолошки прилози, САНУ. Одељење језика и кџижевности. Одбор за ономастиџу, кџ. I, Београд 1979, 69–74.

Шимундић 1978: М. Šimundić, *Motivacija prostih osobnih imena u nas*, Posebni otisak iz časopisa *Onomastica Jugoslavica* 7 (1978) 165–175.

Karpluk 1961: М. Karpluk, *Słowiańskie imiona kobiece*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1961.

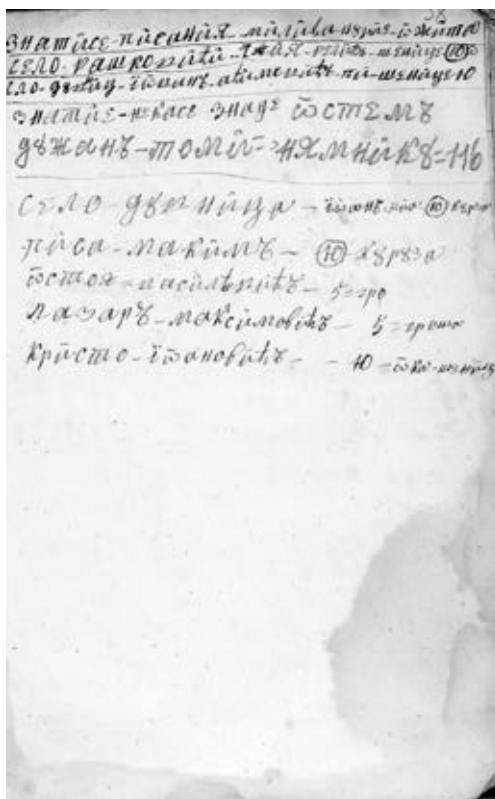
Vidović 2014: D. Vidović, *Začapska onomastika*, Zagreb 2014.

FEMALE NAMES OF SLAVIC ORIGIN IN THE *PAROUSIA* (MS 110)
FROM THE 19TH CENTURY

DRAGANA NOVAKOV

The paper analyzes a specific layer of names in the *Parousia* manuscript created in the 19th century in the territory of Bosnia and Herzegovina and now kept at the Department of Archaeography of the National Library of Serbia (Ms 110). The commemoration book was written by one scribe, and the notes on the margins were penned by several scribes in cursive. This paper looks exclusively at the female names of Slavic origin in this document, leaving others for another occasion, and aims to determine their meaning, motivation, and number of appearances.

Key words: female names, Slavic names, anthroponyms, manuscript books, parousia

Сл. 1 и 2. Парусија, Рс 110, л. 1 и 38

Сл. 3. Парусија, РС 110, л. 7'-8

АРХЕОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ

Зборник радова Одељења за археологију

Народне библиотеке Србије

ARCHEOGRAPHICAL PAPERS

Review of the ARCHEOGRAPHICAL DEPARTMENT

NATIONAL LIBRARY OF SERBIA

Издавач

Народна библиотека Србије

PUBLISHER

NATIONAL LIBRARY OF SERBIA

Лектура и коректура

Драгана Перуничич

PROOFREADER

DRAGANA PERUNIČIĆ

Технички уредник

Мирослав Лазич

PUBLISHING EDITOR

MIROSLAV LAZIĆ

Штампа

RETRO PRINT, БЕОГРАД

PRINTED BY

RETRO PRINT, BELGRADE

Тираж

300 примерака

CIRCULATION

300

Публикације за размену и рукописе за штампу
слати на адресу:

Народна библиотека Србије

Одељење за археологију

(за археолошке прилоге)

Скерлићева 1, 11000 Београд

e-mail: vladan.trijic@nb.rs

Please, send original texts and/or publications
intended for exchange to the following address:

Narodna biblioteka Srbije

Odeljenje za arheografiju

(za Arheografske priloge)

Skerlicева 1, 11000 Beograd

e-mail: vladan.trijic@nb.rs

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

09(497.11)

АРХЕОГРАФСКИ прилози : зборник радова Одељења за археологију Народне библиотеке Србије / главни и одговорни уредник Владимир Пишталo ; уредник Татјана Суботин-Голубовић. – [Штампано изд.]. – 1979, бр. 1– . – Београд : Народна библиотека Србије, 1979– (Београд : Retro print). – 23 cm

Друго издање на другом медијуму: Археографски прилози (Online) = ISSN 1452-2233
ISSN 0351-2819 = Археографски прилози (Штампано изд.)

YU ISSN 0351-2819
UDK 091